

Милена Пешић*
Институт за политичке студије, Београд

КОНЦЕПТУАЛНО-МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР АНАЛИЗЕ АЛБАНСКИХ ЈАВНИХ ДИСКУРСА О СРПСКИМ САКРАЛНИМ СПОМЕНИЦИМА НА КОСОВУ И МЕТОХИЈИ**

Сажетак

Циљ овог рада је представљање концептуално-методолошког оквира анализе албанских јавних дискурса о српском сакралном споменичком наслеђу на Косову и Метохији. Полазећи од идеје о идентитетском кодирању ових дискурса, истраживање је, с једне стране, усмерено на разматрање конструисања такозваног „косовског идентитета” као компоненте „националне, државне политике”, односно брендирања такозване косовске државе/нације. Други истраживачки фокус рада представља деконструисање културно-историјских ознака српског идентитета, отелотвореног у најзначајнијим српским сакралним споменицима на Косову и Метохији. За потребе анализе, адаптиран је аналитички модел конструисања дискурса националног идентитета, настао у оквиру дискурзивно-историјског приступа критичкој анализи дискурса. Кључни теоријски концепт стратегије својеврсна је синтеза категорија стратегија из поменутог модела и неких категорија стратегија политичког дискурса, операционализованих у аналитичке алатке нашег истраживања. Коришћена методологија пружила је могућност конкретних увида у то каквим глобалним дискурзивним и језичким

---

* Имејл адреса: milena.pesic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9848-9793.

** Овај чланак настао је у оквиру научноистраживачке делатности Института за политичке студије, финансиране од стране Министарства науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије.

стратегијама и аргументативним схемама, и у којим релевантним контекстима јавни албански дискурси о српским сакралним споменицима на Косову и Метохији остварују своје конструкционе ефекте везане за такозвани „косовски идентитет”, односно оне деконструишуће везане за српски идентитет. Главни допринос рада састоји се у пружању референтног оквира за концептуално и аналитичко повезивање дискурса о културном наслеђу и идентитетских дискурса, у контексту одређене политичке агенде. Реч је о контексту албанске политике негирања српског идентитета на Косову и Метохији, односно присвајања српског културног наслеђа, са циљем идентитетског утемељења псеудодржавне творевине Косово. Операционализацијом концепта стратегије за анализу дискурса о културном наслеђу, понуђен је аналитички модел којим се, полазећи од текстуалне, језичке и аргументативне анализе, разоткривају манипулативни механизми за дискурзивно остваривање политичких циљева, пре свега у области идентитетске политике.

Кључне речи: анализа дискурса, културно наслеђе, Косово и Метохија, српски сакрални споменици, национални идентитет

ОСНОВНЕ ПОСТАВКЕ: ПРЕДМЕТ И ЦИЉЕВИ ИСТРАЖИВАЊА

Циљ овог рада је представљање концептуално-методолошког оквира истраживања албанских јавних дискурса о српском сакралном споменичком наслеђу на Косову и Метохији, који су фигурирали у јавној сфери самопроглашене Републике Косово у периоду 2019–2022. године. У истраживању смо пошли од идеје о идентитетском кодирању ових дискурса, како у смислу конструисања националног идентитета тако и у смислу његове деконструкције. Дискурзивно конструисање такозваног „косовског идентитета” разматрано је на два нивоа. С једне стране, опсервирана је политичка димензија косовског идентитета везана за имиџ такозване Републике Косово као модерне, либерално-демократске, мултикултуралне политичке заједнице, односно за потврђивање кредибилитета ове квазидржавне творевине пред интерном и међународном јавношћу. С друге стране, разматрано је дискурзивно конструисање културне димензије

косовског идентитета, базирано на ревизији историје узурпираних територија и присвајању српских сакралних споменика на њој.

Дискурзивно деконструисање идентитетских српских обележја, отелотворених у најзначајнијим сакралним споменицима ове јужне српске покрајине, истраживано је анализом стратегија којима се остварује кривотворење њиховог културно-историјског идентитета и негирање њихове српске културне припадности. Томе треба додати и екстремну политизацију и десакрализацију улоге СПЦ као званичног власника српске православне материјалне баштине и носиоца законима загарантованих верских и имовинских права везаних за њу. Наиме, анализиране су дискурзивне репрезентације СПЦ којима се њена улога редукује на политичке маневре угрожавања суверенитета и интегритета такозване косовске државе. Оваквом приступом, верска, духовна димензија улоге српске православне цркве се девалвира, чиме се истовремено и додатно поништава њена органска и историјска – идентитетска веза са српским црквеним споменицима.

Период обухваћен овим истраживањем (2019–2022) одликује концентрација догађаја¹ који недвосмислено указују на спровођење плана албанских окупатора српске територије везаног за маргинализацију и присвајање српских сакралних споменика. Ове појаве сагледаване су у контексту брендирања квазидржавне творевине Косова и њене нације у изградњи, јер национални идентитет представља неопходну основу сваког брендирања државе и нације. Конструисање тзв. „косовског идентитета” базирано је, као што је речено, на ревизији историје Косова и Метохије и присвајању делова српских идентитетских упоришта, отелотворених у материјалној православној баштини на овој територији. Налази до којих смо истраживањем дошли потврђују тезу о спровођењу горепоменутог албанског плана, јасно манифестованог у дискурзивној сфери.

Истраживање албанских јавних дискурса о српским сакралним споменицима на Косову и Метохији реализовано је дискурзивном анализом текстова јавних изјава албанских званичника, политичара и публицистички истакнутих тзв. историчара, везаним за православне српске споменике. Текстурални узорак анализиран у оквиру овог истраживања састоји се од текстова различитих жанрова: званичних

¹ У истраживању су најважнији међу овим догађајима издвојени као релевантни контексти комуникативних ситуација у оквиру који су конституисани албански дискурси о српским сакралним споменицима на Косову и Метохији.

саопштења, интервјуа, коментара збивања, јавних реаговања, апела, протестних нота, објављених писама упућених иностраним званичницима и међународним организацијама. Анализирани текстови објављивани су у периоду 2019–2022. године на следећим косовским онлајн информативним порталима: *Koha*, *Kossev*, *Kosovo online*, *Kohaislame*, *Gazeta*, *Klankosova*, *Insajderi*, *Reporteri*, *Telegrafi*, *Zeri*, *Kallxo*, *Orainfo*, *Evropaeline*, *Botasot*, *RTV 21*, *Drita info*, *Prishtina press*, *Front Online*, *Ekonomia online*, *Kosovo 2.0*, *Euronews*.

КОНЦЕПТУАЛНИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Национални идентитет и квазидржава Косово

У нашем истраживању, мултидимензионалном феномену националног идентитета² приступили смо као друштвено-историјском конструкту³ који се дискурзивно конструише, репродукује, трансформише и деконструише. Додатно сужавање истраживачке визуре представљало је сагледавање овог феномена у контексту изградње „нације” квазидржаве Косово, односно идентитетског инжењеринга тзв. „косовског идентитета”. Истовремено, конструисање косовског идентитета опсервирано је и у контексту процеса брендирања ове квазидржаве/нације.

Имиц државе продукт је стратешких пројекција вредности националног идентитета, односно његових дискурзивних репрезентација. Реч је о политичкој перспективи гледања на брендирање нације као на „координирани напор владе да контролише имиц државе”, како би привукла посетиоце, инвестиције и односе са иностранством, односно побољшала своју стратешку улогу у међународном контексту. Елементи „културно-критичког приступа” (Sahib 2020, 3) брендирању нације подразумевају овде разматрање његових ефеката у контексту националне културе.

Конструисање тзв. „косовског идентитета” сагледавано је, дакле, као саставни део државне политике и пројекта брендирања државе и нације. У приступу феномену њиховог брендирања, појмови државе и нације третирано су као синонимни појмови.

² О различитим димензијама националног идентитета погледати у: Stojadinović 2012; Pešić 2012b.

³ О конструктивистичком приступу националном идентитету погледати у: Wodak *et al.* 2009; Pešić 2012a; Pešić 2023.

Брендирање нације, засновано на „унапређењу имица⁴, репутације⁵ и позиције државе” (Novčić i Štavljanin 2015, 263) међу екстерним циљним групама, обухвата процесе „креирања, праћења, мерења и управљања имицом нације” (Fan 2010, према Novčić 2015, 34–35). Добит од брендирања нације лежи и у унапређивању њене изградње и удаљавању од старог политичког система, што је у случају квазидржаве Косово посебно релевантно.

Бренд нације представља „јединствену, вишедимензионалну мешавину елемената који обезбеђују нацији културолошки утемељену диференцијацију и релевантност за све њене циљне публике” (Dinnie 2008, 149). Одређује се као „скуп јединствених карактеристика брэнда које брэнд-менаџери теже да креирају и одрже”, при чему је највећи део „брэнд асоцијација” и карактеристика брэнда нације и државе одређен историјским, друштвеним и политичким кретањима (Novčić i Štavljanin 2015, 264). Дистинктивни елементи брэнда нације оличени су у њеној култури, историји, народу, наративном идентитету (национални митови и хероји, приче о стицању независности...), као и у заговарању одређене идеологије (национална идеологија, људска/мањинска права, одрживи развој...) (Dinnie 2008, 44). Национални идентитет има, дакле, кључну улогу у брендирању нације, а уколико то није случај, оно је површно, а бренд нације није истински репрезентативан за нацију (112).

Када је реч о политичкој нацији квазидржавне творевине Републике Косово, национални идентитет не представља продукт дуготрајних процеса националне интеграције, културног памћења, кодификовања традиције и друштвене седиментације, као што је то случај са српским националним идентитетом, те нема

---

⁴ Знање о брэнду које „корисници брэнда” поседују одређује се као његова перцепција која се најчешће манифестује кроз низ брэнд асоцијација и представља срж имица брэнда (Keller 2013, према Novčić i Štavljanin 2015, 265). Имиц нације и државе генерише се „на основу перципираног националног идентитета који интерна јавност, становници државе – нација, комуницира екстерно” (Novčić 2015, 35); то је „пројектована слика нације, која садржи скуп вредности, карактеристика, уверења, ставова и понашања у односу на које припадници нације желе да остатак света креира слику о њима” (38).

⁵ Фан (Fan 2010, према Novčić 2015, 38) репутацију одређује као повратну информацију – перцепцију имица од стране спољних стејкхолдера, повезујући је са кредибилитетом националног идентитета: „имиц који пројектује нација (интерно) је слика у огледалу исказана кроз репутацију међу међународним стејкхолдерима (екстерно)”.

аутентичног супстрата потребног за брендирање. Тзв. косовска држава пројектована је као хибридна мултиетничка држава са свеобухватним грађанским националним идентитетом, под чијим се неутралним окриљем прилагођавају етничке разноликости. У одсуству снажније емоционалне везаности за косовски идентитет, политичка хомогенизација кроз изградњу грађанске нације на претежно рационалној основи (Calu 2020, 196, 197)⁶ показује се као недовољан фактор националне кохезије. То намеће потребу за конструисањем културолошких специфичности нације, како за потребе националне идентификације тако и за стварање њеног јединственог имиџа и репутације. Политиком памћења, односно „политичким у памћењу”⁷ ствара се простор за фабриковање културолошких и историјских сачинитеља националног идентитета.

Национални брендови требало би да буду укореењени у стварности националне културе, као њиховом најаутентичнијем диференцијатору. Међу кључним културним елементима националног идентитета (као што су језик, религија, традиција, уметност, итд.), културно наслеђе⁸ сматра се концептом конститутивним за „културну експресивност нације” (Dinnie 2008, 147). Оно обухвата питања

⁶ Уведена је политика еволуције националног идентитета од Албанаца ка Косоварима, народ тзв. Републике Косово је редизајниран (Кгориак 2018, 146). За разлику од класичне изградње државе и нације у којој се тежило развоју националне кохезије кроз промовисање свеобухватног идентитета који се асимилује, савремени процеси изградње нације тзв. државе Косово усмерени су на прилагођавање различитости. Међутим, развој општеприхваћеног, снажног и истински заједничког грађанског националног идентитета доведен је у питање у условима недостатка друштвене кохезије (Calu 2020, 197).

⁷ „Политичко у памћењу” и „политика памћења” различити су али неодојиви концепти. Први концепт „изазива колективно памћење и друштвене оквире памћења” (Vankovska 2013, 12), означава процесе којима се превазилази сваки облик стабилизације режима памћења, и бори за оно што је у њима нарушено, искључено, изостављено. Концепт „политика памћења” односи се на методе суочавања са прошлошћу, процес управљања, институције и администрације „акција сећања” у тачно одређеном тренутку (Rufel 2012). Наше разумевање прошлости има стратешке, политичке и етичке последице, па „оспорување прошлости значи и постављање питања о садашњости и шта прошлост значи у садашњости”. Борбе око значења прошлости такође су и надметања око значења садашњости – „око начина на који се прошлост преноси напред” (Vankovska 2013, 12).

⁸ Културно наслеђе резултат је вековних историјских појава и догађаја, културних пракси, актуелних закона, политичких одлука, економских прилика итд. (Sahib 2020, 4).

историје земље, традиције али и архитектуре, што се у нашем истраживању односи на српске сакралне споменике на Косову и Метохији, чији се културно-историјски идентитет кривотвори у албанским јавним дискурсима, са циљем оспоравања њихове српске културне припадности, односно намером њиховог присвајања.

Конструисање брэнда нације претпоставља истицање постојећих вредности националне културе, а не измишљање, или присвајање туђих атрибута, као у случају такозване „косовске нације”. Управљање брэндом, као компонента националне политике, усмерено је на изграђивање јединственог идентитета, коришћењем властите историје, наслеђа и савремених вредности, као маркетиншког алата за генерисање повећане свести о држави (Dinnie 2008, 25).

У самопроглашеној косовској држави, одсуство развојне демократске традиције, треба да надомести сложени мултиетнички институционални и уставни оквир. Уведени правни систем заснован је на каталогу међународних норми и стандарда, у формама мултиетничности и заштите права мањина, владавине права, равноправности грађана пред законом и поштовања људских права и слобода (Кгориак 2018, 143). Овај чврст систем права „треба да испуни међународне обавезе Косова и захтеве за европском интеграцијом, све док се ефикасно не спроводе”. Посвећеност поштовању људских права и права мањина, у складу са међународним стандардима загарантованим Уставом, подразумева проактивну одговорност државе у подршци мањинским групама у заштити и афирмацији својих идентитета, у спровођењу мера против дискриминације и промовисању социоекономске, политичке и културне равноправности и очувању културног и верског наслеђа свих заједница (Calu 2020, 70).

Упркос чињеници развијености (владине) политике и законодавства и њихове усклађености са европским стандардима, као кључни проблем истиче се раскорак између законског, институционалног оквира за заштиту права мањина и њиховог културног наслеђа на Косову и Метохији, с једне стране, и његовог спровођења у виду стварне, ефикасне имплементације закона, с друге стране. Људска права и заштита мањина су „загарантовани законом, али ограничени у пракси из безбедносних разлога” (Calu 2020, 58). За апсорбовање етничких тензија и обуздавање политизације етничког идентитета, косовском друштву недостају институције, вођење и култура. Сматра се да садашње стање друштва води даљем потискивању мањина – константним метама дискриминације и

маргинализације (108). Легитимитет демократског Косова поткопан је друштвеном фрагментацијом, слабом политичком интеграцијом српске мањине и недостатком консолидације друштвено-културних и етничких граница (Kudryashova and Meleshkina 2021, 228).

У условима трајне и вишеструке тензије између националних и субнационалних облика идентитета и, шире, „између имица државе као јединственог и кохерентног политичког ентитета и праксе различитих друштвених актера и агенција” (Calu 2020, 194), као и повећаног ризика од сегрегације и маргинализације, легитимност независности и ауторитета тзв. косовске државе зависи од њене способности да одговори двоструком изазову: да обезбеди јединство и интегрише своје грађане и да истовремено промовише мултиетничност, управља културном различитошћу и заштити је (83). Прихватање мултиетничности и мултикултурализма истакнуто је као *conditio sine qua non* могућег будућег придруживања тзв. Косова Европској унији и препоручено као допринос постизању одрживог мира и стабилности (Mogel 2013, 7).

У контексту конструисања конкуритивног идентитета такозване косовске државе/нације, анализирали смо спорне репрезентације културно-историјског идентитета српских светиња као и стања њихове безбедности. Фокус је био на раскораку између апострофираних законских мера њихове заштите, као и заштите верских и имовинских права СПЦ с једне стране, и актуелних пракси у којима одсуствује њихова примена с друге стране. Кривотворене чињенице везане за ова питања улазе у основе пројектованог имица/репутације такозване државе Косово. Реч је о имицу/репутацији модерне мултиетничке, либерално-демократске државе, руковођене вредностима мултиетничког склада, међуверске хармоније и поштовања културне различитости; државе способне да успостављеним уставним, законским и институционалним механизмима гарантује заштиту права свим мањинским заједницама, као и заштиту безбедности целокупног мултиетничког културног наслеђа на територији.

Културолошку димензију идентитета косовске „нације” разматрали смо повезујући је са концептом „косовске културе”, односно конструктом такозваног „косовског културног наслеђа”. Мултикултуралним префиксом овог конструкта номинално се претпоставља афирмација различитости културног наслеђа на територији, док је дискурзивне праксе везане за српску културну

баштину фактички поништавају. То се најјасније очитује у маргинализацији, деградацији и негирању културно-историјског идентитета српских сакралних споменика на Косову и Метохији.

Српско културно наслеђе и идентитетски дискурси

Културно наслеђе сматра се неопходним идентитетским ресурсом сваке заједнице, јер се посредством њега одржавају и деле културне вредности, развијају и консолидују колективно памћење и осећање припадности, и изграђује идентитет.⁹ Управо због овакве његове релевантности, културно наслеђе чест је предмет политичких, историјских и територијалних спорења између супротстављених етничких и/или националних заједница, што је посебно очито на спорним територијама, каква је сецесијом присвојена територија Косова и Метохије. Међутим, релевантно је имати на уму да је „идентитет потребан за стварање наслеђа”, јер „значање” даје вредност наслеђу, правећи разлику између историјских предмета који чине културни идентитет и оних који нису од таквог значаја” (Surlić and Novaković 2021, 14).

Као „стални процес сећања и заборава у којем појединци и групе настављају да реконфигуришу свој однос према прошлости” (Araudin 2020, 16), културно памћење повезано је са материјалним културним наслеђем, јер се у њему утеловљује. Њихова блиска повезаност посебно је очита у околностима спорења око културног наслеђа и у вези са местима наслеђа која имају јаку везу са идентитетима група и заједница. На политичком нивоу оба концепта неретко су злоупотребљавана за обликовање заједница или за њихово угњетавање, будући да се колективни идентитет и осећај припадности конструишу значајним делом посредством културног наслеђа. Културно памћење може бити сматрано претњом одређеној хегемонији, било да је реч о ауторитарној националној држави (24), или интересима стране у сукобу око власничких права, односно културне припадности одређеног материјалног наслеђа. Споменичка или архитектонска наслеђа, као „географије идентитета”, односно „добро организован скуп порука које формирају јавно знање у

⁹ Лош током деветнаестог века, колективно памћење постало је национализовано, кохезивне нације појавиле су се у тандему са карактеристичним културним памћењем у облику темељних наратива, књижевних и уметничких канона и материјалног наслеђа (Rigney 2018, 249).

јавном простору” (Vožić Marojević 2016, 161) и чувају ускладиштenu меморију, пружају основу за постојање и опстајање одређених група као заједница.

Државе и владе користе културно наслеђе за формирање идентитета, и неретко управо ова њихова улога изазива културолошка оспоравања. У основи разумевања ових појава стоји концепт „ауторизованог дискурса наслеђа” (*authorized heritage discourse* – *AHD*) (Smith 2006). У ауторизовани дискурс наслеђа уграђен је низ претпоставки о непроменљивим културним вредностима наслеђа. Ослањајући на одабране историјске наративе и културна и друштвена искуства повезана са идејама нације, он их истовремено и натурализује, конструишући праксе наслеђа и дајући значење културним предметима и традицији (Smith 2006; Rodenberg and Wagenaar 2018, 3).

Конфликт између националних историја, односно конкурентских историјских наратива најочигледнији је елемент српско-албанског политичког спора на Косову и Метохији. С историјским наративима тесно повезано, културно наслеђе на територији користи се као аргумент тврдњи о суверенитету над овим подручјем, али и као средство за њихово оспоравање (Defreese 2009, 260–261). Сукоб на Косову кондензовао је појам колективног памћења и националне историје, па грађевине сакралних споменика и остаци некадашњих здања, као садржитељи историјског сећања, постају пресудни докази да се историја заједнице протеже у прошлост и да је њоме легитимисана у свом садашњем и будућем постојању (Morel 2013, 4). Дискурси о српским сакралним споменицима на Косову и Метохији стога се неизбежно ослањају на историју и историјске тврдње (Hisari and Fouseki 2020). Друштвено-политичка реалност намеће гледишта везана за питања „права на територију” и „борбе око власништва над културним наслеђем” (110), јер проблем српског културног наслеђа на Косову и Метохији има дубоку идентитетску и политичку позадину.

У основи политичког и културног српско-албанског спора на Косову и Метохији стоји тврдња/мит о историјском праву на територију. Српски сакрални споменици представљају за Србе доказ „српског цивилизацијског нивоа и њиховог присуства у прошлости у покрајини”, али и историјска жаришта православне вере и средишта њихове духовности. Сваки покушај кривотворења културно-историјског идентитета ових споменика, односно њиховог

присвајања, представља чин негирања српског идентитета. Албанска страна пак ове делове српске културне баштине види као аргумент против независности Косова, као „претњу државотворном процесу” (Hercher and Riedlmaier 2000, према Surlić 2017, 122) и као непожељну симболичку ознаку српског идентитета, историјског трајања на овим просторима и територијалних претензија. Како је то поентирао саветник ЕУ Рик Спрујт (*Spruijt*), „будући да на Косову нема много албанских културних објеката, с једне стране, отоманско наслеђе се експлоатише у сврхе изградње нације, а са друге је политички болно и оптерећујуће за албанску већину да заштити наслеђе које припада ‘непријатељу’ ” (Pasamitros 2017, 302).

Албански мит о историјском праву, кривотвореном и фабрикованом „историјом и културом, промовише ‘албанскост’ нове косовске државе” (Obućina 2011, према Surlić 2017, 111), са циљем делегитимизације српског права на културно наслеђе и шире на територију. Албански наративи „кроз квазиисторијска тумачења у контексту актуелне системске дискриминације српске заједнице и њеног верског и културног наслеђа, имају јасну политичку позадину дерогирања права које Српска православна црква има барем нормативно на Косову” (Surlić and Novaković 2021, 22).

За разлику од српске државе, границе самопроглашене Републике Косово не могу се правдати историјским правом, те српско културно наслеђе нужно добија статус нежељеног, односно дисонантног наслеђа.¹⁰ Одбачено и уништавано (посебно 1999. и 2004. године), српско културно наслеђе последње две деценије постало је дисонантно, јер сада бива реинтерпретирано у складу са циљевима конструисања такозваног „косовског идентитета” и „косовске културе”. Средњовековна сакрална споменичка баштина Срба инкорпорирана је у жељену идентитетску матрицу у процесима изградње „косовског” националног идентитета, на коме тежи да се учврсти нова заједница самопроглашене државе Косово.

У основи ове пожељне идентитетске матрице Косова стоји „илирска теза” о Албанцима као потомцима древних Илира, староседеоцима Балканског полуострва, а тиме и Косова и Метохије.¹¹ Митом о аутохтоности, о албанском етничком континуитету на

¹⁰ Атрибут „дисонантан” означава „процес суочавања са амбивалентном и углавном нежељеном прошлошћу” (Pavličić Šarić 2023, 176).

¹¹ Панилирско виђење етничких и историјских процеса на Балкану и „илирска” теза, иако у науци увелико оповргнути историјским, археолошким и

овим просторима, успоставља се не само „вредносни континуитет са далеком прошлошћу и њеним тековинама” (Pavličić Šarić 2023, 195), већ се њиме и аргуменују проблематична тумачења у области историје културног наслеђа. Она подржавају претензије на културно поседовање споменичког наслеђа свих потоњих заједница на овим просторима, а посебно оних српских.

Познаваоцима прилика на Косову и Метохији јасно је да Косово покушава да искористи културно наслеђе у сврхе изградње нације и промовисања националне кохезије на етно-националној основи, као што је већина западних држава чинила у прошлости, упркос владином изјашњавању о промовисању мултикултурализма и афирмацији различитости. „Овај подухват укључује интерпретације прошлости засноване на идентитету, које, у случају Косова, перпетуирају српски хетеро-идентитет; прећуткивање алтернативних наратива и присвајање наслеђа” (Pasamitros 2017, 299) других народа, а посебно српског.¹²

У савременим приступима критичких студија наслеђа, оно се одређује као „друштвена и културна пракса заједница и појединаца у којој се историје бирају или одбацују” (Rodenberg and Wagenaar 2018, 2). Овако схваћено наслеђе је, међутим, „игра нулте суме” (Tunbridge and Ashwort 1996, према Rodenberg and Wagenaar 2018, 3) у којој постоје добитници и губитници. Када одређени наративи постану доминантни, они доводе до тога да се културни објекти и традиције овлашћују као наслеђе једних, на штету других (3). Противтежу поретку ствари у којем односи моћи и политичких интереса постају пресудни фактори у вредновању и апропријацији културног наслеђа, представља „археолошки дискурс наслеђа”. „Као научан и вредносно неутралан, сматра се легитимним гласом у идентитетским споровима који циркулишу праксама наслеђа” (Wu and Hou 2015, 41).¹³

лингвистичким аргументима, присутна је у албанској историографији кроз цео 20. век (Tomić i Živković 2023, 356).

¹² О томе погледати у: Pavličić Šarić, 2023.

¹³ Тако Хисари и Фусеки (Hisari and Fouseki 2020), као могуће решење српско-албанских спорења око културно-историјског идентитета одређених сакралних објеката на Косову и Метохији, наводе предлоге стручњака везане за развијање тачних историја локалитета, засноване на темељним научним истраживањима и пажљивој анализи документарног записа, као и за укључивање хронологије као историје „без интерпретативног дела, корисне за основно разумевање еволуције историјског места” (109).

МЕТОДОЛОШКИ ОКВИР ИСТРАЖИВАЊА

Полазећи од карактера проучаване теме и одлика анализираних текстова, за потребе овог истраживања адаптиран је тродимензионални модел за анализу дискурзивног конструисања националног идентитета (Wodak *et al.* 2009), настао у оквиру дискурзивно-историјског приступа критичкој анализи дискурса. Аналитички концепти овог модела допуњени су *стратегијама оправдања и избегавања кривице* (Wodak 2015) и *стратегијама легитимације* (Wodak and Rheindorf 2022), анализираним преваходно у оквиру проучавања политичког дискурса,¹⁴ као начини да се дискриминаторне праксе оправдавају, негирају и/или ситуационо редефинишу.

Дискурс се у оквиру овог истраживања схвата као „скуп ‘контекстуално зависних семиотичких пракси’ које су ‘друштвено конституисане и друштвено конститутивне’, ‘повезане са макротемом’” и са аргументацијом (Reisigl and Wodak 2008, 89). Реч је о „макројединици интеракције која надилази конкретне текстове/говоре који су предмет анализе”, служећи као сингуларни знак „специфичним сврхама у друштвеним контекстима у којима се врши његова производња, дистрибуирање и рецепција” (Wodak *et al.* 2009, према Pešić 2023, 32). Дискурс је „елемент који ствара значење друштвеног процеса”¹⁵, „језик повезан са одређеним пољем друштвене праксе” и „начин конструисања аспеката света повезаних са одређеном друштвеном перспективом” (Fairclough 2016, према Pešić 2024, 12). Дискурс се манифестује у начину на који се језик користи „на лицу места”, ради реализовања одређене активности и репрезентовања одређених идентитета. Стога његова анализа упућује на начине деловања, веровања, вредновања, интеракције, и употребе разних врста језичких средстава (Wu and Hou, 2015, 38). „Дискурзивне јединице одређеног дискурса интертекстуално су повезане са макротемом која се диверзификује у различите дискурзивне теме и подтеме, и аргументационе схеме везане за садржај” (Reisigl 2018, према Pešić 2023, 32).

¹⁴ О анализи политичког дискурса погледати: Fairclough and Fairclough 2012; Pešić 2024.

¹⁵ Изражено у Фуковим категоријама, за дискурс су кључна два процеса: стварање значења и процес интеракције „моћи – знања”. О Фукоовом схватању дискурса погледати у: Pešić 2020.

Тродимензионални оквир анализе дискурзивног конструисања националног идентитета укључује: анализу тематских садржаја дискурса (макротема); анализу дискурзивних стратегија и анализу средстава реализације датих стратегија (Wodak 2001; Wodak *et al.* 2009; Wodak and Rheindorf 2022).

На првом нивоу анализе, методама квалитативне анализе садржаја идентификоване су главне дискурзивне макротеме. Од пет главних тематских области које чине садржај конструкта националног идентитета (Wodak *et al.* 2009), за наше истраживање посебно су релевантне „нарација о заједничкој политичкој прошлости”, „језичка конструкција заједничке културе” и „језичка конструкција заједничке политичке садашњости и будућности” (30).

У нашем истраживању, конструисање наводне албанске прошлости на територији Косова и Метохије везано је за такозвану „илирску тезу” – у албанској науци и даље доминантну идеју о Албанцима као потомцима древних Илира. Староседелачки статус идеалан је аргумент за постулирање историјског права на територију, као и за присвајање целокупне културне баштине на њој. Ова макротема обухвата и конструкцију заједничког страдања под „српским окупатором” како у средњовековном периоду под српском државом, тако и у време озлоглашеног режима Слободана Милошевића и ратних сукоба 1990-их година.¹⁶ Макротема заједничке културе односи се на конструисање такозване „косовске културе”, засновано на ненаучној тези која мноштву различитих култура на овим просторима супротставља јединствену културу Косова. Ова конструкција подржана је ревизијама српске историје и присвајањем српског културног наслеђа посредством кривотворења културно-историјског идентитета православних споменика на овој територији. Макротема изградње заједничке политичке садашњости и будућности, која обухвата актуелне и будуће политичке проблеме, циљеве и вредности, у нашем истраживању односи се на пре свега наводну успешну изградњу и функционисање „демократских” институција тзв. државе Косово, посебно у сфери примене законских гаранција

¹⁶ Трауматично дељено искуство народа поприма нови статус у дефинисању групног идентитета, те виктимизација као политички концепт постаје средство за брзо формирање идентитета. Конструкција прошлих патњи, у новој ситуацији постаје извор категорија посредством којих група конструише свој идентитет и групно самопоштовање (Milanov 2024, 295–299).

заштите мултиетничког културног наслеђа на територији која је сецесијом присвојена.

На другом нивоу анализе, идентификоване су, у односу на теме у оквиру горенаведених дискурзивних макротема, следеће дискурзивне макростратегије – *конструктивне стратегије*; *стратегије перпетуације* и *деструктивне стратегије демонтаже* (Wodak et al. 2009). У оквиру сваке од макростратегија, анализирани су одређене дискурзивне стратегије. Као кључни аналитички концепт дискурзивно-историјског приступа, стратегија подразумева својеврсни план (језичке) акције за постизање одређених друштвених, политичких и семиотичких циљева, а развија се и формулише у дискурсу.

Конструктивне макростратегије „конструирају одређени национални идентитет истицањем и афирмацијом унификације, уједињења, међусобне солидарности и идентификације” са заједнички усвојеним вредностима, али и диференцијацијом „у односу на вангрупне социјалне колективитете” (Wodak et al. 2009, према Pešić 2023, 35). У оквиру ове категорије макростратегија анализирани су: *стратегије кохезивације* – истицање заједничких проблема, осећања солидарности и унификујућих тежњи; *стратегије континуирања* – пресупонирање или истицање историјског трајања Албанаца на територији и позитивног политичког континуитета; *стратегије сингуларизације* – „истицање позитивне националне јединствености, националног модалног карактера”; *стратегије избегавања* – потискивање садржаја који су у колизији са пресупонираним континуитетом и *стратегије дисконтинуирања* – истицање разлике некад – сад (36–38).

Макростратегије перпетуације служе репродуковању и очувању и конструкта националног идентитета који је на удару оспоравања. „Њихова подгрупа, *стратегије оправдања*, користе се у вези са проблематичним радњама” (Pešić 2023, 36) и догађајима чије је вредновање у колизији са националним самопоимањем, чиме се одржава и брани колективна самоперцепција, оправдава или релативизује постојеће стање и наглашава легитимност чинова сопствене националне „ми” – групе који су на удару критике, а који се у нашем истраживању односе на одлуке државних институција и поступања државних руководилаца. На овом нивоу анализе разматране су и *стратегије легитимације* и *стратегије избегавања кривице* (*стратегије порицања проблема*,

стратегије одрицања одговорности)¹⁷ својствене политичком дискурсу и проучаване у оквиру његове анализе. *Стратегијама легитимације рационализацијом*, легитимност исказа остварује се реферирањем на аргументе знања, „здравог разума”, било да је реч о општеприхваћеним или стручним доменима знања. *Стратегијама легитимације митопоезом*, легитимност тврдње потврђује се увођењем фрагмената наративних структура о прошлости, или њеним повезивањем са прошлошћу или будућношћу (Wodak and Rheindorf 2022). *Стратегијама поларизације* потенцира се опозиција између позитивних самопрезентација власти групе и негативне презентације „другог” (СПЦ, манастирска управа, међународна организација „Европа Ностра”).

Деструктивне макростратегије, или *стратегије демонтаже*, имају за циљ деконструкцију, односно дискредитацију „делова постојећег идентитетског конструкта, без могућности стварања новог модела који би га заменио” (Wodak *et al.* 2009, према Pešić 2023, 36). У оквиру ове категорије макростратегија анализирани су *стратегије негативног представљања*, *стратегије омаловажавања* и *стратегије дискредитације*. Реч је пре свега о стратегијама којима се врши ревизија историје територије Косова и Метохије, манипулише историјским чињеницама у циљу кривотворења културно-историјске припадности српских сакралних споменика на овом простору, те поништава српски идентитет који се за њих везује.

Стратегије свих наведених категорија јављају се мање-више истовремено, а њихова идентификација у конкретним текстовима остварена је адаптацијом теоријски изведених категорија спрам потреба анализе текстуалног садржаја и уопштавањем увида до којих се њоме дошло, како би биле операционализоване у аналитичка оруђа.

Анализирање средстава и облика реализације издвојених дискурзивних стратегија, на трећем аналитичком нивоу, обухвата пре свега анализу *аргументативних стратегија* које се остварују употребом топоса и логичких заблуда. Топоси, као аргументационе схеме, стандардизована „правила закључивања, повезују аргумент са тврдњом, оправдавајући прелазак на закључак” (Wodak 2001,

¹⁷ Везано за позитивну самопрезентацију и изградњу позитивних групних/ колективних идентитета, релевантна је типологија негирања: порицање самог чина, контроле чина, намере чина и циља чина (Van Dijk 1992, 92). Ова типологија порицања део је опште стратегије одбране/оправдања (Wodak 2015).

72). Имају облик експлицитне или имплицитне премисе, а уколико крше правила рационалне аргументације, добијају форму (логичке) заблуде (енгл. *fallacy*). У овом истраживању, на основу налаза анализе текстуалне грађе, установљено је да су најчешће коришћени топоси у анализираним јавним изјавама: *топос користи и топос предности*; *топос терета*; *топос позивања на историју као учитељицу*; *топос спољне/унутрашње претње*, *топос катастрофе*. Фокус истраживања је, како је анализа наметнула, био више на заблудама и њиховим стратешким ефектима оправдавања спорних тврдњи, чинова и дискриминаторних пракси.

Анализом је установљено да су најчешће коришћене заблуде: *заблуда црвене харинге*, *заблуда позивања на последице*, *циркуларни аргумент*, *заблуда специјалне молбе*, *моралистичка заблуда*, *основна заблуда* и *заблуда критичара издајника*. *Заблуда црвене харинге* (*Red Herring fallacy*) као подврста логичке грешке релевантности подразумева увођење лажних уместо правих аргумената. То је покушај замене предмета расправе, односно преусмеравања пажње са основне теме (*Internet Encyclopedia of Philosophy* n.d.). *Заблуда позивања на последице* (*Argumentum ad consequentiam*) омогућава извођење закључка да је одређена идеја прихватљива или не, односно тврдња истинита или лажна на основу пожељности или непожељности њихових последица (*Logically fallacious* n.d.). *Циркуларни аргумент* (*Circulus in demonstrando*) је врста кружног закључивања у којем је предлог подржан премисама, које су подржане предлогом, односно коришћење исте тезе и као премисе и као закључка, без увођења нове информације или аргумента за извођење закључка (*Internet Encyclopedia of Philosophy* n.d.; *Logically fallacious* n.d.). *Заблуда специјалне молбе* (*Special Pleading*) односи се на примену општег принципа на различите ситуације, али и на непримењивање општег принципа на посебну ситуацију (*Internet Encyclopedia of Philosophy* n.d.). *Моралистичка заблуда* (*The Moralistic Fallacy*) означава извођење чињеничних закључака из евалуативних премиса (Foresman 2019). *Основна заблуда* (*Error fundamentalis*) је грешка у доказу која настаје онда када се полази од неистините премисе (*Filozofijagism* n.d.). *Заблуда историје* (*Historical Fallacy*) је извођење закључка да су се одређени резултати појавили само зато што се одређени процес одвијао, иако он заправо може бити неповезан са њима (*Apa dictionary*). *Заблудом критичара издајника* (*Ergo decedo*) уместо одговарања на аргументе критике, имплицира се да су критичарева процена

мотивисане наклоностима или припадношћу другој/противничкој групи, и да би стога требало да избегава дато питање или тему (Logically fallacious n.d.).

На трећем аналитичком нивоу, коришћена је и анализа *предикационих стратегија*, чији је циљ квалификовање друштвених актера на мање или више позитиван или негативан начин. Реализоване посредством евалуативне атрибуције позитивних и негативних особина, „у језичкој форми имплицитних или експлицитних предиката”, ове стратегије обликују дискурзивне репрезентације одређених личности, институција, радњи и догађаја укључених у позитивну самопрезентацију и негативну презентацију „другог” (Wodak 2011, према Pešić 2023, 39). У случајевима замењивања етнонима „српски” алтернативним облицима именовања (религионим „православни”, конструкција „мањинске заједнице”), као и у оним преименовања српских сакралних споменика, коришћена је и анализа номинационих стратегија (стратегија именовања).

Анализом садржаја одабраних текстова албанских јавних изјава и његовим тематским и значењским уопштавањем и груписањем, установљене су следеће три макротеме под називима: „Порекло, историјат и културна припадност”; „Безбедност, права и закони” и „Такозвана држава Косово vs. СПЦ”. У оквиру сваке од три наведене макротеме, издвојене су конкретније теме, а у односу на њих анализирани су доминантне стратегије којима су конструисане одређене дискурзивне репрезентације и аргументоване тврдње везане за српске сакралне споменике на Косову и Метохији, СПЦ и одређене потезе косовских државних институција, у складу са макростратегијама, односно циљевима говорника.

Текстови одабраних албанских јавних изјава везаних за српске сакралне споменике на Косову и Метохији, анализирани су успостављањем релација са одређеним дискурсима као стратешки структурираним знањима везаним за одређене теме, репрезентованим одређеним стратегијама, аргументованим одређеним топосима/ заблудама, у одређеним контекстима. Разматрана су три нивоа контекста: непосредни *језички контекст* (унутрашњи „ко-текст”) који се односи на „тематске и синтаксичке кохерентности”, импликације, конотације и пресупозиције; *ситуациони контекст* – друштвени фактори и институционални оквири дате комуникативне ситуације”: време (место), повод, адресати, интерактивне и политичке улоге; и шири *друштвено-политички и историјски контекст*, унутар којег

су сагледаване дискурзивне теме и поља деловања (Reisigl 2018, према Решић 2023, 33). Друштвено-политички и институционални чиниоци одређених комуникативних контекста, сагледавани су у овом истраживању у оквирима следећих ситуација/догађаја:

1. Неодобрена рестаурација остатака Цркве Светог Николе, са циљем њеног претварања у католичку цркву Св. Колије, као и организовање католичке мисе у оквиру прославе Дана дијаспоре на том простору.
2. Одбијање општинских власти да спроведу одлуку Уставног суда из 2016. године о враћању земљишта Манастиру Високи Дечани.
3. Изградња пута у посебној заштићеној зони Манастира Високи Дечани, њена забрана, поновно настављање и прекид услед притиска међународних и дипломатских инстанци, до коначног склапања споразума о изградњи заобилазнице на спорној деоници пута.
4. Реакције косовских званичника и шире јавности на одлуку међународне организације „Европа Ностра” да Манастир Високи Дечани укључи на листу 7 најугроженијих локалитета културног наслеђа за 2021. и 2022. годину.
5. Ускраћивање Уставом загарантованог права вршења верских активности у Храму Христа Спаситеља, услед наводног угрожавања јавне безбедности. Због историјског контекста изградње овог храма (у време озлоглашеног режима Слободана Милошевића, деведесетих година), он је постао амблем политичког концепта виктимизације и мета албанских шовинистичких напада.
6. Наводни дипломатски испад и протестна нота премијерке тзв. Републике Косово Харадинај Стубле, због књиге “*The Christian heritage of Kosovo and Metohija*”, која је виђена на састанку комесара ЕУ за проширење и суседство Оливера Вархељија и председника Србије Александра Вучића у Бриселу, јула 2020. године.

Значајно је приметити да је, изузев последње, свим другим горенаведеним ситуацијама заједничко неиспуњавање обавеза такозване Владе Косова везаних за заштиту права српске мањине и СПЦ, усвојених као део пакета међународних норми и стандарда.

Реч је о непримењивању закона насталих на основу „Свеобухватног предлога за решење статуса Косова” (тзв. Ахтисаријев план), као услова и основе реализовања будуће независности такозване Републике Косово и темеља њеног Устава. Анекс 5. Ахтисаријевог плана прецизирао је мере заштите целокупне српске верске културне баштине, а посебно четири сакрална споменика на Унесковој Листи угрожене светске баштине: Манастир Високи Дечани (на листи од 2004. године), Пећка патријаршија, Манастир Грачаница и Црква Богородица Љевишка (на листи од 2006. године), који су били на удару и претрпели значајна оштећења током рата 1990-тих и током погрома над Србима 2004. године. За наше истраживање релевантна је и заштита историјског локалитета Ново Брдо, а посебно остатака Цркве Светог Николе.

Листа специјалних заштићених зона из Ахтисаријевог плана осмишљена је с циљем обезбеђивања мирног суживота и функционисања локалитета, заштите њиховог историјског, културног и природног окружења, спречавањем неповољног развоја у њиховој непосредној околини, забраном сваке нове активности у овим областима, као што је изградња путева или индустријских објеката, итд.¹⁸ Ахтисаријев план подразумева такође и признавање СПЦ на Косову као саставног дела СПЦ са седиштем у Београду, као и гаранције неповредивости њених права и имовине.

ЗАКЉУЧАК

У овом раду настојали смо да пружимо детаљан приказ концептуално-методолошког оквира истраживања албанских јавних дискурса о српском сакралном споменичком наслеђу на Косову и Метохији. У истраживању смо пошли од идеје о идентитетском кодирању ових дискурса, како у смислу конструисања идентитета тако и у смислу његовог деконструисања. Сходно томе, поливалентан појам националног идентитета опсервиран је као друштвено-историјски конструкт који се дискурзивно конструише, репродукује, трансформише и деконструише.

Конструктивистички конципиран национални идентитет повезиван је у овом истраживању, с једне стране са конструисањем

¹⁸ О законским и институционалним механизмима заштите српских сакралних споменика и верских права српске мањине, као и проблемима везаним за њихово непримењивање погледати у: Surlić i Novaković 2020.

такозваног „косовског идентитета” као компоненте „националне, државне политике”, односно сагледаван је у контексту брендирања такозване косовске државе/нације. С друге стране, истраживање је усмерено на деконструисање културно-историјских ознака српског идентитета, отелотвореног у најзначајнијим српским сакралним споменицима на Косову и Метохији.

Конструисање тзв. „косовског идентитета” сагледавано је као саставни део државне политике и пројекта брендирања ове хибридне псеудодржаве, изграђене на систему усвојених међународних норми, без историје и развојне демократске традиције. Политичка димензија конструисаног косовског идентитета опсервирана кроз повезивање са пројектованим, у реалности неутемељеним, имицом тзв. Републике Косово као мултиетничке, либерално-демократске државе, руковођене вредностима мултиетничког склада, међуверске хармоније и поштовања културне различитости; државе способне да успостављеним уставним, законским и институционалним механизмима гарантује заштиту права свим мањинским заједницама, као и заштиту безбедности целокупног мултиетничког културног наслеђа на територији.

Разматрањем дискурзивног конструисања културолошке димензије косовског идентитета, настојали смо да покажемо како се политиком памћења, односно „политичким у памћењу” ствара простор за фабриковање његових културних и псеудоисторијских сачинитеља, односно како се они уклапају у концепт „косовске културе” и конструкт такозваног „косовског културног наслеђа”. Мултикултурални префикс овог конструкта номинално подразумева афирмацију различитости културног наслеђа на територији, док је дискурзивне праксе везане за српску културну баштину фактички поништавају. То се управо и читује у маргинализацији, деградацији и негирању културно-историјског идентитета српских сакралних споменика на Косову и Метохији и покушајима њиховог присвајања. Интегрисањем концепта културне разноликости у национални бренд квазидржаве Косово, маскирани су проблеми везани за једно од најкритичнијих питања изградње „косовског идентитета” – тензије између тежње ка националној интеграцији и заштите културне различитости.

Управљање брендом тзв. косовске државе/нације руковођено је конструисањем јединственог косовског идентитета заснованог на ревизији историје територије, присвајању културног наслеђа

других народа, пре свега српског, као и на декларативно усвојеним вредностима мултикултурализма.

У контексту конструисања конкуритивног идентитета такозване косовске државе/нације, анализирали смо спорне репрезентације културно-историјског идентитета српских светиња, као и стања њихове безбедности. Фокус је био на раскораку између апострофираних законских мера њихове заштите, као и заштите верских и имовинских права СПЦ, с једне стране, и актуелних пракси у којима одсуствује њихова примена, с друге. Кривотворене чињенице везане за ова питања улазе у основе пројектованог имица такозване државе Косово.

За потребе нашег истраживања, адаптиран је тродимензионални модел за анализу дискурзивног конструисања националног идентитета, настао у оквиру дискурзивно-историјског приступа критичкој анализи дискурса. Овај модел обухвата: анализу тематских садржаја дискурса (макротеме); анализу дискурзивних стратегија и анализу средстава реализације датих стратегија.

На првом нивоу анализе, методама квалитативне анализе садржаја идентификоване су главне дискурзивне макротеме. Прва од њих: конструисање наводне албанске прошлости на територији Косова и Метохије везана је за, у албанској науци и даље доминантну идеју о Албанцима као потомцима древних Илира. Староседелачки статус идеалан је аргумент за постулирање „историјског” права на територију, као и за присвајање целокупне културне баштине на њој. Ова макротема обухвата и конструкцију заједничког страдања под „српским окупатором” како у средњовековном периоду, под српском државом, тако и у време озлоглашеног режима Слободана Милошевића и периода ратних сукоба 1990-их година.

Макротема заједничке културе односи се у нашем истраживању на конструисање такозване косовске културе, засновано на ненаучној тези која мноштву различитих култура на овим просторима супротставља јединствену културу Косова. Ова конструкција подржана је ревизијама српске историје и присвајању српског културног наслеђа посредством кривотворења културно-историјског идентитета православних споменика на овој територији.

Макротема изградње заједничке политичке садашњости и будућности, у нашем истраживању односи се пре свега на наводну успешну изградњу и функционисање „демократских” институција такозване државе Косово, посебно у сфери примене законских

гаранција заштите мултиетничког културног наслеђа на територији која је сецесијом присвојена.

На другом нивоу анализе, идентификоване су, у односу на теме горенаведених дискурзивних макротема, одређене дискурзивне макростратегије, а у оквиру сваке од њих дискурзивне стратегије. Конструктивне макростратегије конструишу одређени национални идентитет афирмацијом уједињења, међусобне солидарности и идентификације са заједнички усвојеним вредностима (Pešić 2023). У оквиру њих, анализирани су: стратегије кохезивације – истицање заједничких проблема, циљева и осећања солидарности; стратегије континуирања – пресупонирање и истицање историјског трајања Албанаца на територији и позитивног политичког континуитета; стратегије сингуларизације – истицање позитивне националне посебности; стратегије избегавања – потискивање садржаја који су у колизији са пресупонираним континуитетом и стратегије дисконтинуирања – истицање разлике некад – сад.

Макростратегије перпетуације служе репродуковању и очувању и конструкта националног идентитета који је на удару оспоравања. Руководене тим циљем, стратегије оправдања, користе се у вези са проблематичним радњама или догађајима чије је вредновање у колизији са националним самопоимањем. Тиме се одржава и брани колективна самоперцепција, оправдава или релативизује постојеће стање, наглашава легитимност чинова сопствене националне „ми” – групе који су на удару критике, а који се у овом истраживању углавном односе на одлуке државних институција и поступања државних руководилаца. Стратегијама поларизације потенцира се опозиција између позитивних самопрезентација властите групе и негативне презентације „другог” (СПЦ, манастирска управа, међународна организација „Европа Ностра”). На овом нивоу анализе, у истраживање су укључене и стратегије избегавања кривице и стратегије легитимације, анализирани у оквиру истраживања политичког дискурса, као начини да се дискриминаторне праксе оправдавају, негирају и/или ситуационо редефинишу.

Деструктивне макростратегије демонтаже, имају за циљ деконструкцију, односно дискредитацију делова српског идентитетског конструкта. У оквиру ове категорије макростратегија, анализирани су стратегије негативног представљања, стратегије омаловажавања и стратегије дискредитације, којима се остварује ревизија историје територије Косова и Метохије, манипулише

историјским чињеницама у циљу кривотворења културно-историјске припадности српских сакралних споменика на овом простору, те поништава српски идентитет који се за њих везује.

Анализирање средстава реализације дискурзивних стратегија, на трећем аналитичком нивоу, обухватало је пре свега анализу аргументативних стратегија које се остварују употребом топоса и логичких заблуда (топоси који крше правила рационалне аргументације). Фокус истраживања је, како је анализа наметнула, био више на заблудама и њиховим стратешким ефектима оправдавања спорних тврдњи, чинова и дискриминаторних пракси. На овом аналитичком нивоу коришћена је и анализа предикационих стратегија, чији је циљ позитивно или негативно квалификовање друштвених актера, којим се обликују дискурзивне репрезентације одређених личности, институција, радњи и догађаја укључених у позитивну самопрезентацију и негативну презентацију „другог”. У случајевима замењивања етнонима „српски” алтернативним облицима именовања, као и преименовања српских сакралних споменика, коришћена је и анализа номинационих стратегија (стратегија именовања).

Иако операционализација преузетих концепата у аналитичке алатке овакве врсте истраживања свакако тражи додатна промишљања, примењена аналитичка оруђа испунила су у нашем истраживању своје основне сврхе. Коришћена методологија пружила је могућност конкретних увида у то каквим глобалним дискурзивним и језичким стратегијама и аргументативним схемама, и у којим релевантним контекстима јавни албански дискурси о српским сакралним споменицима на Косову и Метохији остварују своје конструкционе ефекте везане за такозвани „косовски идентитет”, односно оне деконструишуће, везане за српски идентитет.

РЕФЕРЕНЦЕ

- Apaydin, Veysel. 2020. "The interlinkage of cultural memory, heritage and discourses of construction, transformation and destruction." In *Critical Perspectives on Cultural Memory and Heritage: Construction, Transformation and Destruction*, ed. Veysel Apaydin, 13–29. London: UCL Press.
- Božić Marojević, Milica. 2016. „Rat sećanja – (zlo)upotrebe disonantnog nasleđa u političke svrhe.” *Kultura* 152: 155–170. DOI: 10.5937/kultura1652155B.
- Calu, Marius-Ionut. 2020. *Kosovo Divided: Ethnicity, Nationalism and the Struggle for a State*. London: I.B. Tauris.
- Defreese, Michelle. 2009. "Kosovo: cultural heritage in conflict." *Journal of Conflict Archaeology* 1 (5): 257–270. Oxfordshire: Taylor & Francis Ltd.
- Dinnie, Keith. 2008. *Nation Branding: Concepts, Issues, Practice*. Oxford, Burlington: Butterworth-Heinemann, Elsevier Ltd.
- Internet Encyclopedia of Philosophy. n.d. "Fallacies." *Internet Encyclopedia of Philosophy*. Last accessed 24. July 2024. <https://iep.utm.edu/fallacy/>.
- Filozofijagsm. n.d. „Greške dokaza i zaključka.” *Filozofijagsm*. Poslednji pristup 24. jul 2024. <https://filozofijagsm.wordpress.com/wp-content/uploads/2021/05/greske-dokaza-i-zakljucka.pdf>.
- Fairclough, Isabella, and Norman Fairclough. 2012. *Political discourse analysis: a method for advanced students*. London: Routledge.
- Foresman, Galen. 2019. "Moralistic Fallacy." In *Bad Arguments: 100 of the Most Important Fallacies in Western Philosophy*, eds. Robert Arp, Steven Barbone and Michael Bruce. New Jersey: Wiley Blackwell: Hoboken
- Hisari, Lorika, and Kalliopi Fouseki. 2020. "Post-War Cultural Heritage Preservation in Kosovo: Rethinking the Implementation of Ahtisaari Plan Annex V." *Heritage* 3 (1): 98–115. DOI: 10.3390/heritage3010006.
- Kropiak, Katarzyna. 2018. "The Politics of Nation – Building in Kosovo after 2008." *Studia Środkowoeuropejskie i Balkanistyczne Wydania Czasopisma*. Tom XXVI: 135–150. DOI: 10.4467/2543733XS SB.17.029.8327.
- Kudryashova, Irina V., and Elena Yu Meleshkina. 2021. "Kosovo: Secession as a Nation-building Project." *Outlines of global transformations: politics, economics, law* 14 (1): 228–249. DOI: 10.23932/2542-0240-2021-14-1-12.

- Logically fallacious. n.d. "Appeal to Consequences." *Logically fallacious*. Last accessed 24. July 2024. <https://www.logicallyfallacious.com/logicalfallacies/Appeal-to-Consequences>.
- Milanov, Emil. 2024. "Cultural memory as corection of history." In *History and cultural memory*, eds. Jovan Janjić and Milena Pešić, 285–306. Belgrade: Institute for Political studies.
- Morel, Anne-Françoise. 2013. "Identity and Conflict: Cultural Heritage, Reconstruction and National Identity in Kosovo." *Architecture_media_politics_society* 1 (3): 1–20. DOI: 10.14324/111.444.amps.2013v3i1.000 launch.
- Novčić, M. Branka. 2015. „Razvoj modela brendiranja nacije.” Doktorska disertacija. Univerzitet u Beogradu: Fakultet organizacionih nauka.
- Novčić, Branka, i Velimir Štavljanin. 2015. „Brendiranje nacije: Analiza brend identiteta Srbije.” *Marketing* 46 (4): 263–276.
- Pasamitros, Nikolaos. 2017. "Cultural Heritage: Contested Perspectives and Strategies in Kosovo." In *State-Building in Post-Independence Kosovo: Policy Challenges and Societal Considerations*, eds. Ioannis Armakolas, Agon Demjaha, Arolda Elbasani, Stephanie Schwandner-Sievers, Elton Skendaj and Nikolaos Tzifakis, 291–310. Prishtina: Kosovo Open Society Foundation.
- Pavličić Šarić, Jelena. 2023. „Imeđu negacije i aproprijacije: kulturno nasleđe drugih u savremenoj albanskoj javnosti na Kosovu i Metohiji.” U *Zaštita, očuvanje i afirmacija srpskog kulturnog nasleđa na Kosovu i Metohiji I*, ur. Zoran Knežević i Dragan Vojvodić, 175–206. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Pešić, Milena. 2012a. „Nacionalni identitet u diskurzivnoj praksi: jedno promišljanje u multidisciplinarnom ključu.” *Politička revija* 32 (2): 1–26. DOI: 10.22182/pr.3222012.1.
- Pešić, Milena. 2012b. „Nacionalni identitet: između kontinuiteta i promenljivosti.” *Srpska politička misao* 37 (3): 103–132. DOI: 10.22182/spm.3732012.5.
- Pešić, Milena. 2020. „Razvoj pojma diskursa kao instrumenta kritičke društvene analize.” *Sociološki pregled* 54 (4): 1260–1278. DOI: 10.5937/socpreg54-29402.
- Pešić, Milena. 2023. „Nacionalni identitet iz optike njegovog diskurzivnog konstruisanja.” *Nacionalni interes* 46 (3): 23–46. DOI: 10.5937/nint46-47584.

- Pešić, Milena. 2024. „Politički diskurs u istraživačkoj optici njegovih savremenih kritičkih studija.” *Srpska politička misao* 84 (2): 7–38. DOI: 10.5937/spm84-49031.
- Reisigl, Martin 2018. “The Discourse-Historical approach.” In *The Routledge Handbook of Critical Discourse Studies*, eds. John Flowerdew and John E. Richardson, 44–59. Oxon and New York: Routledge.
- Reisigl, Martin, and Ruth Wodak. 2008. “The discourse-historical approach (DHA).” In *Methods for Critical Discourse Analysis*, eds. Ruth Wodak and Michael Meyer, 87–121. London: Sage.
- Rigney, Ann. 2018. “Remembrance as remaking: memories of the nation revisited.” *Nations and Nationalism* 24 (2): 240–257. DOI: 10.1111/nana.12388.
- Rodenberg, Jeroen, and Pieter Wagenaar. 2018. “Cultural Contestation: Heritage, Identity and the Role of Government.” In *Cultural Contestation. Palgrave Studies in Cultural Heritage and Conflict*, eds. Jeroen Rodenberg and Pieter Wagenaar, 1–10. Palgrave Macmillan, Cham.
- Rufer, Mario. 2012. “Politics of Memory.” *InterAmerican Wiki: Terms - Concepts - Critical Perspectives*. Last accessed 25. July 2024. / einrichtungen/cias/wiki/p/politics-of-memory.xml.
- Sahib, Hassan. 2020. “The Nation Branding Dimensions, Perspectives & Elements.” *Istanbul* 1–5. Last accessed 01. September 2024. https://www.researchgate.net/publication/343212314_The_Nation_Branding_Dimensions_Perspectives_Elements.
- Smith, Laurajane. 2006. *Uses of Heritage*. Abingdon and New York: Routledge.
- Stojadinović, Miša. 2012. *Potruga za identitetom*. Beograd: Institut za političke studije.
- Surlić, Stefan. 2017. “Constitutional Design and Cultural Cleavage: UNESCO and the Struggle for Cultural Heritage in Kosovo in Kosovo.” *Croatian Political Science Review* 54 (4): 109–125.
- Surlić, Stefan, i Igor Novaković. 2020. *Srpska kulturna i verska baština na Kosovu od Ahtisarijevih zaštićenih zona do finalnog statusa*. Beograd: Nacionalni konvent o Evropskoj uniji i Institut za teritorijalni ekonomski razvoj.

- Surlić, Stefan, and Igor Novaković. 2021. "Reframing Ahtisaari provisions: the issue of cultural and religious heritage and final post conflict settlement between Belgrade and Pristina." *Srpska politička misao* 72 (2): 11–40. DOI: 10.22182/spm.7222021.1.
- Tomić, Marko i Miloš Živković. 2023. „Falsifikovanje podataka, krivotvorenje identiteta i marginalizacija srpske srednjovekovne baštine na Kosovu i Metohiji.” U *Zaštita, očuvanje i afirmacija srpskog kulturnog nasleđa na Kosovu i Metohiji I*, ur. Zoran Knežević i Dragan Vojvodić, 355 –424. Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Vankovska, Bilijana. 2013. "(Im)possibility of reconciliation in the Balkans." *PECOB*. Last accessed 02. September 2024. <https://www.pecob.net/Impossibility-reconciliation-Balkans>.
- Van Dijk, Teun. A. 1992. "Discourse and the denial of racism." *Discourse and Society* 3 (1): 87–118. DOI: 10.1177/0957926592003001005.
- Wodak, Ruth. 2001. "The discourse-historical approach." In *Methods of Critical Discourse Analysis*, eds. Ruth Wodak and Michael Meyer, 63–94. London: Sage Publications.
- Wodak, Ruth. 2015. *The Politics of Fear*. London: Sage publications Ltd.
- Wodak, Ruth, Rudolf de Cillia, Martin Reisigl, and Karin Liebhart [Wodak et al.]. 2009. *The Discursive construction of national identity*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Wodak, Ruth, and Markus Rheindorf. 2022. *Identity, Politics, Past and Present*. Exeter: University of Exeter Press.
- Wu, Zongjie, and Hou Song. 2015. "Heritage and Discourse." In *The Palgrave Handbook of Contemporary Heritage Research*, eds. Emma Waterton and Sean Watson, 37–51. London: Palgrave Macmillan.

Milena Pešić*

Institute for Political Studies, Belgrade

**THEORETICAL-METHODOLOGICAL
FRAMEWORK OF ANALYSIS OF ALBANIAN
PUBLIC DISCOURSES ON SERBIAN SACRED
MONUMENTS IN KOSOVO AND METOHIA**

Resume

Starting from the idea of identity coding of these discourses, the research is, on the one hand, aimed at considering the construction of the so-called “Kosovo identity” as a component of “national, state policy“, that is, the branding of the so-called Kosovo state/nation. The second analytical focus of the research is the deconstruction of the cultural and historical markers of Serbian identity embodied in the most significant Serbian sacred monuments in Kosovo and Metohija. For the purposes of the analysis, the analytical model of national identity discourse construction, created within the discursive-historical approach to critical discourse analysis, was adopted. The key theoretical concept of strategy is a kind of synthesis of strategy categories from the mentioned model, and some categories of political discourse strategies are operationalized into analytical tools of our research. The used methodology provided the possibility of concrete insights into what kind of global discursive and linguistic strategies and argumentative schemes, and in which relevant contexts, public Albanian discourses about Serbian sacred monuments in Kosovo and Metohija achieve their constructive effects related to the so-called “Kosovo identity”, that is, those deconstructive ones, related to the Serbian identity. The paper’s main contribution is providing a reference framework for the conceptual and analytical linking of discourses on cultural heritage and identity discourses in the context of a certain political agenda. It is about the context of the Albanian policy of denying the Serbian identity in Kosovo and Metohija, i.e., appropriating the Serbian cultural heritage, with the aim of establishing the identity of the pseudo-state creation of Kosovo. By operationalizing the concept of strategy for the analysis of discourse on cultural heritage, an analytical model is offered, which,

---

* E-mail address: milena.pesic@ips.ac.rs; ORCID: 0000-0002-9848-9793.

starting from textual, linguistic, and argumentative analysis, exposes manipulative mechanisms for the discursive realization of political goals, primarily in the field of identity politics.

Keywords: discourse analysis, cultural heritage, Kosovo and Metohija, Serbian sacred monuments, national identity

---

* Овај рад је примљен 30. септембра 2024. године, а прихваћен на састанку Редакције 17. октобра 2024. године.